

SUSANNA I BADET

SUSANNA I BADET

Essays om mellemøststudier
og den offentlige samtale

Festskrift i anledning af
Jakob Skovgaard-Petersens
60 års fødselsdag

SUZANNA IN THE BATH

Essays on Middle East
Studies and Public Discourse

Festschrift in honour of
Jakob Skovgaard-Petersen's
60th birthday

Redigeret af Sune Haugbølle,
Tina Dransfeldt Christensen og
Søren Møller Christensen

FORLAGET VANDKUNSTEN 2023

Proceedings of the Danish Institute in Damascus

UDGIVELSEN AF DENNE BOG ER STØTTET AF
C.L.DAVIDS FOND OG SAMLING

INDHOLD

7	<i>Sune Haugbølle</i>	Begyndelser og fortsættelser
23	<i>Steen Nørskov</i>	Arabiske Stemmer
38	<i>Anders Hastrup</i>	En ølstafet i helligt vand. Om islam, forbrydelser og humanitær hjælp i Darfur
53	<i>Anders Jerichow</i>	Pressen, profeten og professoren
66	<i>Naomi Sakr</i>	Dialogue, Culture, and Diplomacy Notes on a Danish Initiative in Cairo
79	<i>Bo Lidegaard</i>	I stormens øje
89	<i>Dietrich Jung</i>	“The Danish Sheikh”. Jakob Skovgaard-Petersen and the Study of Islam
101	<i>Bettina Gräff</i>	Drone Rugs. Knotted Images as a Reminder of the Global Present
118	<i>Claus Valling Pedersen</i>	Kønsskifte i Teheran. Shiitisk fiqh møder lægevidenskab og stat
128	<i>Nathalie Khankan</i>	The Aleppo we
129	<i>Bjørn Utvik</i>	Islamists in the Long Arab Spring
147	<i>Tina Dransfeldt Christensen</i>	Al-Khansā’s ambivalente arv
157	<i>Mathias Ghyoot</i>	Breaking the Fourth Wall. Abū al-Fayḍ on the Prohibition of Theater in Twentieth Century Egypt
171	<i>Joshua Sabih</i>	A Sacrifice that Never Took Place. A Rehearsal of Khatibi’s Punctual Reading of Abraham’s Sacrifice in Qur’an 37 and Genesis 22

- 193 *Jørgen Bæk-Simonsen* Korsarer, renegater og Det osmanniske Sultanat
- 219 *Saer el-Jaichi* Islamisk Stat. Bevægelsens teologiske selvforståelse og historiske forankring i sunni-politisk idehistorie
- 240 *Clara Marie Westergaard* Al-Ghazālī og den offentlige debat
- 251 *Butheina Shabeen* Jakob og de ensidige fortællinger
- 263 *Ellen Wulff* Susanna i badet. De to tekster
- 272 *June Daby* Syrisk litteratur i Danmark
- 286 *Thomas Hoffmann* Religionen islam og Koranens renæssance
- 308 *Mark Sedgwick* Conversion and Initiation in Sufism
- 320 *Lars Erslev Andersen* Salman Rushdie overlevede, men de sataniske trusler fortsætter
- 332 *Karin Westerlund* Skammens anatomi
- 334 *Ehab Galal* Hvordan var det nu, det var? Det arabiske forår og kampen om medierne i Egypten
- 351 *Christine Crone* Battling Syrian Narratives. The Case of the Yarmouk Siege
- 369 *Ali Atassi* About Jakob and about us
- 371 *Andreas Nabil Younan* Guddommelig eller menneskeskabt lov? Muslimske retslærde og implementeringen af shari‘a i Egypten under den islamiske vækkelse
- 402 *Roel Meijer* A Notion Out of Context? Why the Study of Citizenship Fills a Need in the Research on the Middle East
- 416 *Jørgen S. Nielsen* A Case for Optimism. The Impact of the 2015-16 Refugee Crisis on Christian-Muslim Relations in Europe
- 433 *Marie-Louise Bech Nosch* I begyndelsen var tøjet. Om historisk-skrivning, tekstil, Koranen og Bibelen
- 445 *Aage Spang-Hanssen* Carsten Niebuhr Biblioteket
- 450 *Søren Møller Christensen* Niebuhr Biblioteket genbesøgt

BEGYNDELSER OG FORTSÆTTELSER

JAKOB SKOVGAARD-PETERSEN I DANSK MELLEMLØSTFORSKNING OG
OFFENTLIG DEBAT

Sune Haugbølle

BEGYNDELSER

I Edward Saids anden og nok mindst kendte bog, *Begyndelser* fra 1975, skriver den amerikansk-palæstinensiske teoretiker om, hvordan idéer tager form i den moderne periode.¹ Ikke som gengivelser af traditionen, ikke med rod i mytisk oprindelse. Men som en sekulær praksis, der afhænger af evnen til at forestille sig andre mulige verdener og skabe nybruddet, modernitetens kendetegn. Denne evne til at skabe nye verdener, idéer og fortolkninger er afgørende for kunst så vel som videnskab. For Said peger dette syn på kunst og akademisk arbejde hen imod et etisk engagement, som han selv udlevede som forfatter og offentlig intellektuel, og i sit politiske engagement i den palæstinensiske sag. I en af sine sidste bøger, *Den intellektuelles ansvar*, slår Said fast, at den, der ved, også bør tage stilling, blande sig og handle.² “Denne rolle er krævende,” skriver Said, “og kan ikke spilles uden følelsen af at være en person, hvis hverv det er offentligt at rejse pinlige spørgsmål [...] og problemer, der rutinemæssigt fejes ind under gulvtæppet.”³ Den sande intellektuelle er

¹ Edward Said, *Beginnings: Intention and Method* (Michigan: Basic Books, 1995).

² Edward Said, *Representations of the Intellectual* (New York: Penguin, 1994).

Sune Haugbølle is professor of Global Studies at Roskilde University. He published several books and articles on modern Middle Eastern society, culture and politics, notably *War and Memory in Lebanon* (Cambridge University Press). He studied Arabic at the University of Copenhagen and wrote his Ph.D. at Oxford. He is the editor of the *Middle East Journal of Culture and Communications*.

for Said en, der engagerer sig “på grundlag af universelle principper: at alle mennesker har ret til at forvente anstændige adfærdsnormer med hensyn til frihed og retfærdighed fra verdslige magter eller nationer, og at overlagt eller uagtsom krænkelser af disse normer skal bevidnes og modigt bekæmpes.”

Selvom Jakob Skovgaard-Petersen ikke er saidianer, som mange andre mellemøstforskere af hans generation, og også har skrevet kritisk om Saims orientalisme-begreb, så er Saims ord meget rammende for hans liv og virke som forsker og offentlig person.⁴ Universalismen, de humanistiske principper, der aldrig er til salg, den kritiske sans båret af vid: de er kernen i Jakob Skovgaard-Petersens værk. Denne bog er et vidnesbyrd om de spor, han har sat sig i Danmark, i Mellemøsten og i den internationale forskning. Den er skrevet af venner og kolleger, og er redigeret som et festskrift i anledning af hans 60-års fødselsdag. Men den er også skrevet som en slags panorama over Mellemøstforskningen i dens mange afskygninger i dag. Selvom langt fra alle landets vigtige mellemøstforskere, eller alle Jakob Skovgaard-Petersens venner, har kunnet være med i bogen, så har det været redaktørernes ambition at nå langt rundt i begge kategorier.

Jakob Skovgaard-Petersens begyndelse som forsker kan læses i en række artikler på dansk i det religionsvidenskabelige tidsskrift *Chaos* fra 1989 og 1990.⁵ Deres titler anslår temaer, der går igen i hans lange karriere: “Muhammed i nutidig islamisk bevidsthed,” “Lever vi i en islamisk stat?,” og “syriske og ægyptiske fatwaer om en vestlig opfindelse,” samt en reportage fra Kairo, maj 1989. Her finder vi en lovende ung religionsstuderende, der allerede har gjort et felt – islam og Mellemøsten – til sin egen egn. Han går til det med et sociologisk, historisk og religionsvi-

3 Edward Said: Den intellektuelles ansvar (Frederiksberg: Samfundslitteratur, 2002), s. 4.

4 Jakob Skovgaard-Petersen (2023), “Is decolonisation the decisive factor – or even the relevant term? 250 years of Middle East Studies in Denmark,” i Michelle Pace og Jan Claudius

Völkel (red.), *Knowledge Production in Higher Education – between Europe and the Middle East* (Manchester: Manchester University Press, 2023).

5 Jakob Skovgaard-Petersens enkelte værker er ikke refereret her, men kan findes ved en simpel søgning.

denskabeligt blik. Efter at have rejst i Indien og senere Tyrkiet blev han klar over, at han ville fokusere på islam, og at det krævede, at han lærte arabisk. Det fik han mulighed for ved hjælp af et legat til at læse ti måneder i Kairo i 1985. Det blev fulgt op af ophold i Damaskus og Libanon og flere rejser frem og tilbage til Egypten, som få år senere blev omdrejningspunktet for hans ph.d.-studie og doktorafhandling om forholdet mellem den moderne stat og islamiske lærde. Siden da er han blevet ved med at rejse i Mellemøsten og særligt Levanten.

Hvad der skete i denne tidlige periode af hans karriere, var ikke bare tilblivelsen af en stor dansk forskers bevidsthed og stemme. Det var samtidig begyndelsen på moderne mellemøstforskning i Danmark. Mellemøsten og islam havde indtil 1990'erne hørt under forskellige fag som religionsvidenskab, hvor Jakob Skovgaard-Petersen studerede ved Københavns Universitet, samt historie, teologi og filologi. Semitisk filologi – den tradition, som Edward Said benævner orientalisme i sin berømte bog fra 1978 – har en meget lang og glørværdig tradition i Danmark.⁶ Den udsprang af teologi omkring 1600-tallet og blev tæt forbundet med sproglige studier af arabisk og arabisternes viden om islamisk skriftlig tradition, der i 1800-tallet også begyndte at omfatte mere verdslige fænomener som arabisk litteratur. Danmark har produceret en række store orientaler, og ikke kun "skrivebordorientaler," der anskuede Orienten gennem en læsebrille. I starten af det 20. århundrede begyndte forskere som Johannes Pedersen at rejse til Kairo og andre steder, hvor de fik øjnene op for andre facetter af Mellemøstens kultur – dog stadig gennem en filologisk og islamologisk optik. Johannes Pedersens studie af bogkultur og skrift fra 1946 – *Den arabiske Bog* – står stadig som et hovedværk i den internationale orientalistik.⁷

Denne historiske ballast var ikke i første omgang en del af Jakob Skovgaard-Petersens akademiske træning. Han fandt den først senere, efter at have taget en grunduddannelse i religionsvidenskab. Filologien virkede måske for støvet på ham til at blive hans hovedstudie. Selvom forskellige danske forskere var begyndt at interessere sig for ting som

⁶ Edward Said, *Orientalism* (New York: Pantheon Books, 1978).

⁷ Johannes Pedersen, *Den arabiske bog* (København: Fischer, 1946).

trykkekunst, moderne litteratur, og politik i Mellemøsten, så var den faglige og teoretiske fokus ofte bagudrettet og ret langt fra moderne mellemøststudier, sådan som amerikanske og britiske universiteter var begyndt at undervise i fra starten af 1970'erne. Og som Jakob Skovgaard-Petersen var begyndt at konsultere. Moderne mellemøststudier adskiller sig fra orientalistik ved at kombinere sproglig kunnen med humanistiske og socialvidenskabelige fag med det formål at forstå sociale, kulturelle og historiske dynamikker i regionen. Center for Mellemøststudier blev oprettet på Odense Universitet i 1983 med en historisk og politisk vinkel, men manglede et stærkt integreret sprogligt element. Det fandtes til overflod på Københavns Universitets Institut for Orientalisk Filologi, som til gengæld sad fast lidt for længe i den gamle tradition og havde meget lidt begreb om samfundsstudier. Jakob Skovgaard-Petersen blev en af de drivende kræfter i at forene det nye og det gamle. I 1992 blev Institut for Orientalisk Filologi således indlemmet i Carsten Niebuhr Instituttet, siden 2003 Carsten Niebuhr Afdelingen på Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier. Det er her, Jakob Skovgaard-Petersen har gjort sin unikke karriere.

Begyndelsen på moderne mellemøststudier var drevet af lige dele nysgerrighed og frustration. Da Jakob Skovgaard-Petersen begyndte at interessere sig for islam i midten af 1980'erne, bemærkede han nemlig, hvor mange huller der var i den tilgængelige litteratur. Det gjaldt ikke mindst de fænomener, som han kom ansigt til ansigt med, da han som helt ung flyttede ind i Kairos gamle bydel. Sufistiske mystikere, helgenfejringer, vandforsyning (dårlig nok til at give ham gulsot), kasettebånd med popmusik og koranrecitation, muezziner, islamiske intellektuelle, moderne universiteter, journalister, forfattere, reklamer, kønsskifteoperationer, TV-serier og alt muligt andet, der råbte på at blive studeret. De, der var sammen med ham i Kairo dengang – flere bidrager med erindringer i denne bog – beretter, at han var som en fisk i vandet.

I mødet med det kairenske virvar opstod de spørgsmål, der har dannet grundlag for Jakob Skovgaard-Petersens virke som forsker, underviser og formidler. Hvordan lever muslimer i dag, hvad former deres livsopfattelser, og hvad er de grundlæggende strukturer i mellemøstlige samfund? Hvad er gået forud for den moderne periode? Hvordan kan

man studere regionen på en måde, der forener sproglig og kulturel viden med et teoretisk og metodisk fundament? Og hvordan kan vi som forskere oversætte de lokale dynamikker til et videnskabeligt sprog? Områdestudiet, som Jakob Skovgaard-Petersen begyndte at opfatte det, indebærer en metodisk, men også en etisk fordring. At forstå andre samfund kræver, at vi bosætter os der i kortere eller længere perioder, at vi lærer deres sprog, deres syn på sig selv, på deres historie, på verden. Uden et etnografisk afsæt bliver vi nemt skrivebordsorientalister, der – som Edward Said påpegede – risikerer at medvirke til at fastholde stereotype ideer om andre kulturer. Den fare er reel, fordi langdistancestudiet af Mellemøsten enten, som Said skriver, cementerer utidssvarende idéer om Mellemøsten, der understøtter imperialistisk magt i regionen, eller simpelthen misforstår den levede virkeligheds kompleksitet. Mellemøstforskningen indebærer derfor også en etisk fordring: at skabe forståelse gennem indsigt, viden og nysgerrighed.

I de første år i Kairo sugede han til sig af den kaotiske dagligdags indtryk, og plantede kimen til den ph.d.-afhandling, der få år senere skulle slå hans navn fast internationalt. Han lærte sig arabisk, fik venner i mange forskellige kredse og vendte således beriget tilbage for at gøre sine studier færdige i København. Beriget – men også utilpasset i forhold til det akademiske miljø, som ikke havde den nødvendige teoretiske og metodologiske tradition til at forene etnografiske, sproglige, religionsvidenskabelige, historiske og kulturelle elementer, sådan som han ønskede det. Han manglede også stadig at lære dele af islamologiens apparat: at kunne orientere sig i den klassisk islamiske *fiqh*, Koran og Hadith, og de enorme referenceværker, der knytter sig til dem. Ligesom hans forgængere Frants Buhl, Johannes Østrup og Johannes Pedersen, der læste hos de europæiske mester-orientalister Snouck Hurgronje og Ignaz Goldziher, tog Jakob Skovgaard-Petersen derfor et års ophold ved det hollandske universitet i Leiden, hvor han videreudviklede sin brug af islamologisk metode.

Denne forbindelse til den tyske og hollandske orientalistik er blevet en varig og dyb forankring for Jakob Skovgaard-Petersen. I lighed med sin britiske kollega Robert Irwin har han forsvaret de klassiske orientaler fra kontinentet som mænd, hvis “begær efter viden, ofte i en

yderst excentrisk indpakning,” ikke kan afvises som en imperialistisk praksis i Saidaes forstand.⁸ Efter en kort ansættelse ved Center for Mellemøststudier på Odense Universitet (i dag SDU), var det derfor naturligt, at Jakob Skovgaard-Petersen fik sin første faste stilling på Carsten Niebuhr Institutet, hvor dansk orientalistik er forankret, og hvor moderne mellemøststudier kunne udvikle sig sammen med kolleger som Jørgen Bæk Simonsen og Claus Valling Pedersen, med gamle filologer som Christopher Toll og med sprogkyndige som Svend Søndergaard. Her blev Jakob Skovgaard-Petersen tilknyttet, først som adjunkt og lektor og i mellemøststudier. I 2008 blev han udnævnt professor (mso) og i 2013 professor.

LINJER I JAKOB SKOVGAARD-PETERSENS OFFENTLIGE ENGAGEMENT

De tidlige 1990'ere var en tid, hvor Mellemøsten rykkede tættere på i danskernes bevidsthed. Golfkrigen i 1991 blev transmitteret direkte i TV, og interessen for regionen voksede. Det samme gjorde behovet for folk, der kunne fortolke og forklare regionen. I sommeren 1991 skrev Jakob Skovgaard-Petersen sin første polemiske artikel, publiceret i tidskriftet *Vandkunsten*, hvis redaktør Søren Møller Christensen meget passende er medredaktør og udgiver af denne bog. I artiklen går Jakob Skovgaard-Petersen i rette med den danske presses ensidige dækning af konflikten, der for ham vidner om manglende indsigt og interesse i arabiske forhold. Saddam Hussein – som danske journalister kaldte “en arabisk Hitler” – og hans brutalitet, menneskeforagt og løgne blev gjort til eksponent for arabisk politisk tradition. Han konkluderer, at den ensidige dækning ikke havde til formål at forstå dynamikkerne i området, men snarere at mobilisere den danske befolkning. “Ikke på noget tidspunkt,” konstaterer han tørt, “konsulterede en korrespondent en respekteret arabisk kommentator.”⁹

Og det burde man. For uden en forståelse af fortolkninger i regio-

⁸ Jakob Skovgaard-Petersen, “Er orientallerne orientalist?”, *Dansk Sociologi* 20:3 (2009), s. 114.

⁹ Jakob Skovgaard-Petersen, “Da Danmark fik en ny verdensorden – Golfkrigen i dansk journalistik,” *Tidsskriftet Vandkunsten* 2:5 (1991), s. 22.

nens egne offentligheder forfalder man nemt til at drage lette konklusioner om en samlet, kulturel årsag til politiske fænomener. Arabiske offentligheder er nok præget af autokratiske ledere og statsstyrede medier, dengang som nu. Men de er samtidig fuld af indsigtfulde intellektuelle, der selv under den mest statskontrollerede periode i 1980'erne har fundet steder at kommunikere deres idéer. Det er nok meget forlangt, at almindelige journalister skal have overblik over arabiske debatter. En vis nysgerrighed og indsigt hos dem, der dækker regionen, bør man dog forlange, hvis vi skal undgå at sidde fast i stereotype forestillinger.

Artiklen blev starten på et sideløbende offentligt engagement parallelt med hans forskning, der har gjort Jakob Skovgaard-Petersen til en højt skattet formidler, som er blevet belønnet med en række priser, blandt andet Ebbe Muncks Hæderspris i 2007, Rosenkjær-Prisen i 2011, og årets hæderslegat fra C.L Davids Fond og Samling i 2021. At modarbejde letkøbte forestillinger om islam og regionen for at forsvare en oplyst og demokratisk debat har været omdrejningspunktet for al hans virke. Det har aldrig været gratis. Polemikken om islam blev fra slutningen af 1990'erne central i dansk politik, og der var pludselig meget på spil i det, der blev til en værdikamp. Først i indenrigspolitikken, med Dansk Folkepartis islamkritik som grundpille i deres indvandringsfjendtlige holdning, som med tiden blev adopteret af flere midterpartier. Og senere i udenrigspolitikken, med Danmarks deltagelse i invasionen af Irak i 2003 og kontroversen om Muhammed-tegningerne i 2006.

Jakob Skovgaard-Petersens indlæg drejede sig ofte om islamisk autoritet, hvem der definerer islam og for hvilket publikum. Som direktør for Det Dansk-Egyptiske Dialoginstitut fra 2005 til 2008 måtte han håndtere Danmarks største diplomatiske krise i nyere tid så at sige på frontlinjen. Han tog den offentlige debat med folk i regionen og på arabisk, både i Egypten og andre steder i den arabiske verden. Som han selv refererer en af disse ophedede diskussioner, så var dialogen stadig mulig, og i virkeligheden den eneste mulighed, vi havde for at prøve at forstå hinandens synspunkt:

En af de sidste store debatter om tegningerne jeg deltog i, var i januar i år i byen Hebron på den palæstinensiske Vestbred. Det er en radikal by, og mit unge publikum var vredt. Der kommer få vesterlændinge til Hebron, og en ægte orientalist fra tegningernes land, det var nærmest en rød klud for nogle af dem. Men efterhånden som de rasede, og jeg medgav noget, afviste andet, rettede misforståelser osv., faldt de påfaldende ned. Det lod til, at de simpelthen var taknemmelige. Dels for at nogen overhovedet hørte på dem, dels for at han svarede efter moden overvejelse og tog deres indlæg alvorligt. Det er de ikke vant til fra deres politiske debatter. Og de er i hvert fald helt uvante med det fra skolen, hvor en autoritær lærer kender alle svarene, og de kun kan udmærke sig, hvis de reproducerer hvad han siger. I en sådan situation er selve det at føre en åben dialog i stedet for en polemik, i sig selv reformatorisk.¹⁰

I disse år trådte han for alvor ind i rollen som offentlig person uden dog at vende forskningen ryggen. I tråd med hans forskning skrev han artikler, holdt foredrag og optrådte på TV om sheiker, imamer, fatwaer, koranfortolkning, og arabiske medier. Selvfølgelig også om politik i Mellemøsten. Men gerne på en måde der vinklede de evigt aktuelle politiske spørgsmål til liv, kultur og historie i Mellemøsten. De arabiske opstande og særligt krigen i Syrien bragte ham igen i mediemøllen. Som udslag af sit engagement for de arabiske frihedsbevægelser var han i 2015 med til at grundlægge Det Syriske Kulturinstitut i Danmark, der arbejder for at styrke det kulturelle, uddannelsesmæssige og forskningsmæssige samarbejde mellem danskere og syrere i Danmark. Det var et opslidende årti fra Muhammedkrisen til de arabiske opstande. Efterhånden som opstandene klingede af og Mellemøsten forsvandt lidt fra medie billedet, spillede Jakob Skovgaard-Petersen en mere tilbagetrukket rolle, med undtagelse af nogle få store kontroverser, som jeg vil vende tilbage til.

¹⁰ Jakob Skovgaard Petersen, "Muhammed-krisen – set fra Cairo," *Udenrigs* (1, 2007), s. 4.

To grundlæggende pointer løber som en rød tråd gennem de hundredvis af artikler og interviews, Jakob Skovgaard-Petersen har bidraget med de sidste 30 år. For det første er det væsentligt for ham, at islam er en levende, dynamisk religion og ikke bare dogmatik. Det er *fortolkningen* af religionen, der skal være fokus for vores forståelse, og konteksten for den fortolkning er som regel social, politisk og kulturel. Islam her i Vesten og i Danmark hænger sammen med islam, som religionen kommer til udtryk i Mellemøsten. Det kræver, at man sætter sig ind i de sociale og mediemæssige forhold, der præger muslimers liv, og at man interesserer sig for deres debatter og fortolkninger af religionen.

For det andet, så har Mellemøsten og muslimer en moderne historie, som vi skal kende, hvis vi vil forstå, hvordan de tænker og agerer. Uden en forståelse for modernitetens indvirkning på religion og samfund har mange en tendens til at ækvivalere hele religionen islam med fundamentalistiske læsninger, der higer efter at vende tilbage til en før-moderne og bogstavstro islam. Selvfølgelig skal vi også forstå og forholde os til fundamentalisme, som er en del af religionen. Men vi skal ikke blåstemple fundamentalisternes læsning af Koranen som den sande islam. Det har flere danske islamdebattører en tendens til at gøre. "De læser Koranen som en slags grønspejlebog, man kan slå op i," bemærkede Jakob Skovgaard-Petersen i et interview i 2010, "hvis man vil vide, hvordan muslimer tænker. I den forstand er de skripturalister, ligesom de islamiske fundamentalister, de er ude efter."¹¹

Dette spørgsmål om, hvad islam dybest set er, og hvem der har ret til at definere den, optager naturligt nok den danske offentlighed, al den stund islam er blevet den næststørste religion i landet. Her har Jakob Skovgaard-Petersen konsekvent talt imod en essentialistisk tilgang. Det har flere gange bragt ham i længere offentlige diskussioner, blandt andet i en udveksling med journalist Martin Krasnik og en diskussion med kollegaen Thomas Hoffmann. Begge debatter er publiceret og står som vidnesbyrd om Jakob Skovgaard-Petersens urokkelige tro på sin metode som etisk og videnskabelig fordring. Det er værd at citere fra hans debat

¹¹ "Den danske islamdebat er uoplyst," interview med Jakob Skovgaard Petersen, *Dagbladet Information* (23.10.2010).

med Krasnik, der startede med dennes leder i Weekendavisen den 7. juni 2017 om islam som “ufredens religion”. Debatten gik på, hvorvidt islam kan forklare de mange voldelige konflikter i muslimske lande og muslimske terrorangreb. Her fastholder Krasnik, at noget grundlæggende i islam lader til at generere ufred, også mere end er tilfældet for de to andre monoteistiske religioner. Og han mener ikke, at forskere har været tilstrækkeligt engagerede i at finde ud af, hvad dette “noget” er. I det første modsvar, der startede en længere udveksling, afviser Jakob Skovgaard-Petersen, at islam som sådan kan forklare krig, vold, og terrorisme. “Det er den religiøse determinisme, jeg opponerer imod,” skriver han, “altså forklaringer på nutidige sociale fænomener med henvisning til skriftsteder eller dogmer.” Og han fortsætter:

Teologo-centrisme, kalder nogle det. Den form for forklaring dominerede i moderniserings-teorien, en bestemt meget håndfast læsning af Max Weber i 1950’erne, hvor man vurderede forskellige landes og religioners udviklingspotentialer. For eksempel om katolske lande kunne blive demokratiske, når de nu havde en så hierarkisk og autoritativ kirke, eller om muslimer nemmere ville falde for kommunismen, fordi deres religion var så egalitær, kunne ‘broder’ blive til ‘kammerat’? Mange af disse idéer om religiøse værdiers forhindring af demokrati eller liberalisme blev indhentet af virkeligheden. Videnskab drejer sig også om at falsificere; så hvis man eksempelvis mener, at volden skyldes islam, er man nødsaget til at forklare, hvorfor så mange muslimer ikke er voldelige. Og hvis kristendommen ikke er en voldsfremmende religion, bliver man vel også nødt til at forklare, hvorfor kristne har begået så exceptionelt megen vold i historien. Det var den slags problemer, der fik forskere til at omtænke deres kategorier, og som førte teologocentrismen i miskredit. For der er alt muligt andet end religion, der influerer kultur og samfund, og det er i langt højere grad tidens normer og opfattelser, der præger forståelsen af religionen, end det er religionen, der former tiden – især i moderne tid; i hver genera-

tion har religiøse mennesker fundet sandheder i deres tekster, som bekræftede deres identitet, værdier og verdensforståelse.¹²

Krasnik benægtede at være determinist eller essentialist og fastholdt kritikken af islamforskernes fløjshandsker, når de behandler deres emne. Debatten endte uden enighed. Tonen i denne debat, samt i en direkte afledt debat, han året efter førte med Thomas Hoffmann, var dog saglig og respektfuld.¹³ Det har ikke altid været tilfældet når andre på den danske højrefløj har angrebet Jakob Skovgaard-Petersen, fordi han – tydeligvis med større autoritet end de selv – udfordrer det teologo-centriske dogme om islam. Weekendavisen har bragt flere decideret ad hominem-indlæg, som søgte at miskreditere ham som forsker. Det grelleste eksempel på den slags angreb kom i forbindelse med debatten om politisk motiveret forskning på universiteterne i 2021, hvor medlem af Liberal Alliance, Henrik Dahl, fra Folketingets talerstol kaldte Jakob Skovgaard-Petersen for “en notorisk enøjet” forsker, hvis ord man ikke kunne stole på.¹⁴

I stedet for at ignorere den slags angreb, der også har ramt mange andre forskere i det senere år, har Jakob Skovgaard-Petersen taget forsvaret af sine positioner på sig som en del af den generelle kamp for forskningsfrihed, for en saglig diskussion om islam, og for at bevare et stærkt humaniora i Danmark. Et humaniora, der, som han udtrykte det i et interview i 2022, “ikke har det godt,” fordi nedskæringer gennem en lang årrække har begrænset muligheden for at udvikle og styrke en række felter, blandt andet den sprogbaserede mellemøstforskning.¹⁵

¹² “Den store strid om islam – Debat mellem Martin Krasnik og Jakob Skovgaard-Petersen,” *Udenrigs* (2, 2017), s. 23-24.

¹³ Jakob Skovgaard-Petersen og Thomas Hoffmann (2018). “Er islam ufredens religion?,” *Tidsskrift for islamforskning* 12:1 (2018), s. 106-133.

¹⁴ Sune Haugbølle, “Den omvendte cancel-kultur: Mellemøstforskningen og dens kritikere i Danmark,” *Historikeren: Medlemsblad for den norske historiske forening* (2/2022), s. 28-35.

¹⁵ Interview med Jakob Skovgaard-Petersen, *Universitetsavisen* (15.12.2020).

TEMAER OG BIDRAG TIL FORSKNINGEN

Selvom hans betydning som offentlig intellektuel er væsentlig, så er Jakob Skovgaard-Petersen først og fremmest forsker. Siden de første artikler på dansk er fulgt mere end hundrede vigtige artikler og bøger på både dansk og engelsk. De spænder meget vidt, men har Egypten som geografisk omdrejningspunkt med afstikkere til Syrien, Libanon, Algeriet og Golfen. Moderne islam er det gennemgående tema, men mange andre emner fra den politiske og kulturelle historie i regionen er også blevet behandlet. De vigtigste bidrag til forskningen er nok bogen *Defining Islam for the Egyptian State* fra 1997 og de to redigerede bøger *Arab Media Moguls* fra 2016 (London: Bloomsbury) og *The Global Mufti: The Phenomenon of Yusuf al-Qaradawi* fra 2009 (London: Hurst). Han har desuden redigeret bøger om byer i Mellemøsten og islamisk lov.

I *Defining Islam* analyserer Jakob Skovgaard-Petersen den egyptiske statsmuftis administration, den såkaldte Dār al-Iftā, fra 1890'erne til 1990'erne. Ud over at være det første omfattende studie af denne vigtige institution og de egyptiske muftier, så er bogen metodisk innovativ på en måde, der har gjort den indflydelsesrig ud over islamiske studier. Den bliver desuden læst af muslimske lærde og er blevet oversat til arabisk. Jakob Skovgaard-Petersen kombinerer i bogen klassisk religiøs og intellektuel historie med arkivstudier af en statsinstitution og studier af populærkultur, lovgivning og medier.

Hovedtemaerne i Jakob Skovgaard-Petersens forfatterskab har udviklet sig fra klassiske islamologiske emner som islamisk lov, mysticisme og institutioner – som nævnt med en meget innovativ tilgang – til i stigende grad at fokusere på offentlighed og medier. Da han i 2008 vendte tilbage til Københavns Universitet efter tre år i Kairo, var det som leder af et nystartet Center for den Nye Islamiske Offentlighed. Her var han sammen med en gruppe yngre forskere (inklusive undertegnede) med til at udvikle forskningen inden for medier i Mellemøsten, der først var blevet et stort forskningsfelt i slutningen af 1990'erne. Jakob Skovgaard-Petersen var med i denne forskning fra starten og introducerede sine studerende til det interessante fænomen, at den offentlige debat i takt med nye medier som satellitfjernsyn og internet radikalt

skiftede karakter. Hvor toneangivende forskere som Marc Lynch mest undersøgte muligheden for en demokratiserende “al-Jazeera effekt” i de nye medier, interesserede Jakob Skovgaard-Petersen sig mere for, hvad de nye medier gjorde ved de eksisterende dynamikker i journalistik, blandt intellektuelle, blandt islamiske autoriteter og i de arabiske samfund generelt.¹⁶ Denne forskning førte til en række artikler og bøger, blandt andet antologien om den store egyptiske medie-mufti Yussuf al-Qaradawi. Her kunne Jakob Skovgaard-Petersen spore en udvikling inden for islamisk autoritet, vejledning og lovgivning, fra en tid hvor muftier hovedsagelig var statsansatte og dermed bundet af en institutionel tradition, til en samtid, hvor de nye medier gav plads til en række nye autoriteter, og til at etablerede islamiske lærde som al-Qaradawi kunne blive en form for karismatiske superstjerner med eget ugentligt program på al-Jazeera og millioner af følgere verden rundt. Dette skifte lagde naturligt op til at undersøge tilblivelsen af mere transnationale og globale former for islam, samt deres indflydelse på migrantmiljøer som i Danmark.

I en tid, hvor forskere i stigende grad er blevet bedømt udelukkende på deres internationale publikationer, har Jakob Skovgaard-Petersen holdt fast i at bidrage til et dansk videnskabeligt publikum. Han har således skrevet og redigeret seks bøger på dansk, ikke blot som formidling, men som vægtige forskningsbaserede bidrag. Bogen *Moderne islam: muslimer i Cairo*, der udkom i 1995 og er udgivet i mange oplag, har præget flere generationer af studerendes indføring til islamstudier. Samme år kom *Religion og Risiko. Muslimske lærdes debat om forsikring og forsyn*. Han har skrevet en bog om Al-Azhar universitetet i Kairo, der udkom i 2007 sammen med et genoptryk af Johannes Pedersens klassiske studie af Al-Azhar fra 1922 og Hans Munk Hansens beskrivelse af al-Azhar moskeens historiske bygningsværk. I 2013 kom den meget fine og

16 Marc Lynch, *Voices of the New Arab Public: Iraq, Al-Jazeera, and Arab Politics*

Today (New York: Columbia University Press, 2006).

lidt oversete *Islam på TV i den arabiske verden*, baseret på en forelæsningsrække i forbindelse med Rosenkjær prisen og på hans mangeårige arbejde med arabiske medier.

FORTSÆTTELSER

Hovedværket på dansk er utvivlsomt den anmelderroste *Muslimernes Muhammad – og alle andres* (København: Gyldendal 2020). Her folder han hele sin viden ud i studiet af, hvordan muslimer har fortolket deres profet på tværs af tid og sted. Bogen er en fortsættelse af den klassiske islamologi og står på skuldrene af tidligere Muhammed-biografier af orientaler som Gustav Weil, Maxime Rodinson og Montgomery Watt, der ligesom Jakob Skovgaard-Petersen trak på arabiske kilder. Den historiske person Muhammed blev nemlig skabt gennem overleveringer, myter og fortællinger, der blev kanoniseret af islamiske lærde i århundrederne efter hans død. Jakob Skovgaard-Petersens ærinde er dog langt mere reflektivt. Med udgangspunkt i sine omfattende studier af offentlig kultur viser han i bogen, hvordan Muhammed er blevet fortolket forskelligt gennem tiden i de muslimske lande såvel som i resten af verden. For nogle er han de fattiges beskytter; for andre tager han vare på de handlende og de magtfulde; atter andre fremstiller ham som en kvindeundertrykker, mens muslimske feminister ser ham som en allieret i kampen for frigørelse. Alt efter øjnene, der ser, kan Muhammed være den store jihadistiske krigsherre eller den store fredsskaber.

Pointen med sådan en analyse er ikke bare relativistisk – at alt afhænger af øjnene, der ser. Den er snarere, at islam ligesom alle andre religioner er, hvad den store britiske antropolog og islamforsker Talal Asad kalder en fortolkningstradition.¹⁷ Ved at følge de skiftende fortolkninger af Muhammed kan vi se, hvordan de muslimske lande er gået ind i moderniteten – og hvad det har gjort ved deres syn på religion. Det moderne gennembrud skete i første omgang ved, at store dele af den

¹⁷ Talal Asad, *Formations of the Secular: Islam, Christianity, Modernity* (Redwood: Stanford University Press, 2003).

muslimske verden blev underlagt europæiske imperier i 1800-tallet. Det var en periode, hvor kristendommen var i færd med at blive sekulariseret, blandt andet gennem bibelkritisk metode. Jakob Skovgaard-Petersen viser, hvordan en islamisk reformbevægelse bredte sig, først fra Indien og siden i andre dele af den islamiske verden. Den kulminerede i den såkaldte Nahda-periode – der på arabisk betyder “opvågnen” – i de arabiske lande i den sene osmanniske periode, hvor dens repræsentanter som Rashid Rida og Muhammed Abdu insisterede på at tilpasse islam nutidens værdier og normer.

Som studerende hos Jakob Skovgaard-Petersen blev man om ikke slået i hovedet med, så i hvert fald kraftigt opfordret til at læse den libanesiske-britiske historiker Albert Houranis klassiske studie af Nahda-periodens tænkere, *Arabic Thought in the Liberal Age*.¹⁸ Hvad der skete i den tidlige moderne periode, som Hourani så mesterligt analyserer, er for Jakob Skovgaard-Petersen altafgørende for at forstå islams udvikling. Samtidig er det ofte netop den periode, der mangler i folks bevidsthed, når de taler om, at Mellemøsten skal moderniseres og islam bør have en oplysningstid eller en reformation. Moderne islam er ikke det samme som moderne kristendom, og sekulariseringen af arabiske samfund kan ikke sammenlignes en-til-en med Europa eller USA. Men processerne hænger sammen, fordi de udfoldede sig i et historisk samspil. Jakob Skovgaard-Petersen viser således i sin bog, hvordan Muhammad i starten af det 20. århundrede bliver italesat som fremskridtets fortalere og en social reformator, der kan løfte muslimerne ud af *jabiliya* – det vil sige, ud af før-moderne uvidenhed og ind i den moderne verden. Det er denne form for moderne islam, der er blevet dominerende, selvom det tit er den mere fundamentalistiske udgave, vi lægger mærke til.

Jakob Skovgaard Petersens vartegn er præcision og viden. En encyklopædisk, erfaret viden om Mellemøsten, der ikke kan matches i Danmark eller resten af Skandinavien, og som også er sjælden i internatio-

¹⁸ Albert Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age 1798-1939* (Cambridge: Cambridge University Press, 1963).

nal forskning. Vi synes, det er passende, at bogen til ære for ham er en tilsvarende encyklopædisk rejse på kryds af tværs af Mellemøsten og islam, skrevet af folk, der har akkompagneret ham gennem årene og rundt i regionen. Rejsen fortsætter. Vi bør alle være glade og stolte over at have ham som vores *murshid* – vores retledte guide.